הוצאת
קופת ספר שמואל
ע"י ההסתדרות "המזרחי".

הרב שמואל מוהליבר

תולדותיו עם תמונתו

למלאת עשרים וחמש שנים לפטירתו

(י"ש סיון תרנ"ח—י"ש סיון תרפ"ג)

ירושלים.

דפוס רוחלה, ירושלם.

למלאת 120 שנה לפטירתו של
הרב שמואל מוהליבר זצ"ל
י"ט בסיון תרנ"ח-י"ט בסיון תשע"ח

הודפס מחדש בסיוע משרד החינוך, האגף לתרבות יהודית
על ידי "ציוני דרך"-מרכז סיור ולימוד, מזכרת בתיה טל. 08-9340034
מייל: midrasha.mb@gmail.com אתר: www.midrasha-m-b.org.il
אתר מוזיאון הרב מוהליבר: www.museum-mohaliver.org.il
תשע"ח 2018

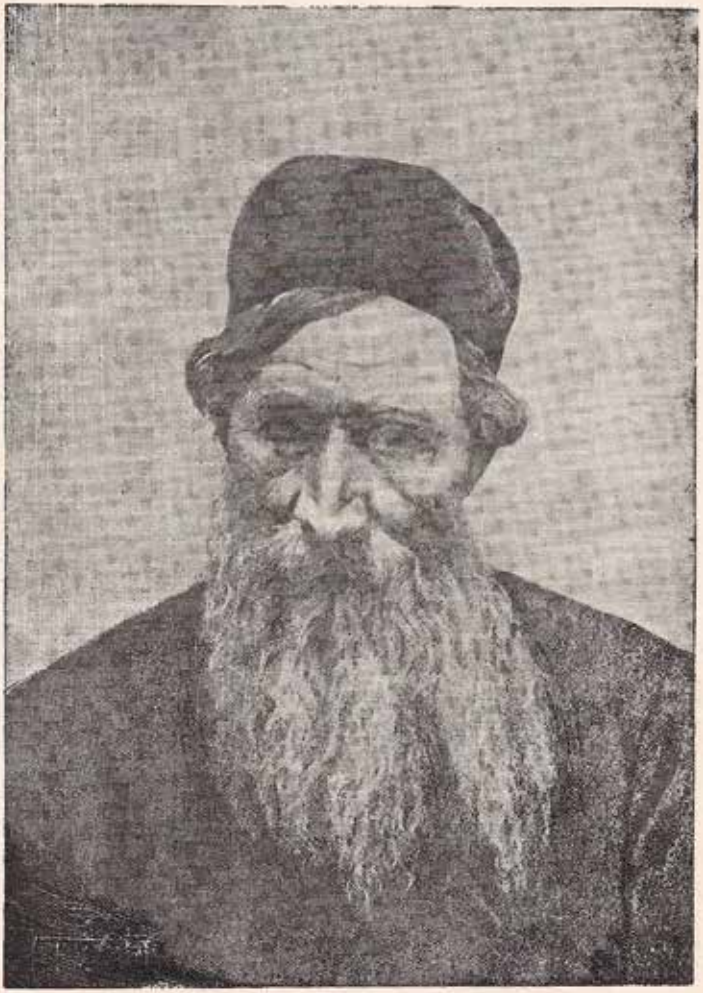

רבי שמואל מוהליבר

הָרַב שְׁמוּאֵל מוֹהִלִיבֶר

(תּוֹלְדָה)

לְמִלֹאת עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנִים לִפְטִירָתוֹ

(י"ט סִיוָן תרנ"ח — י"ט סִיוָן תרפ"ג)

פרק א.

הָעֲלוּי.

הֱוֵי שָׁקוּד לִלְמֹד תּוֹרָה... (אב' פ"ב)

מוֹצָאוֹ מִמִּשְׁפָּחָה מְיֻחֶסֶת, אֲשֶׁר הֵקִימָה בְּמֶשֶׁךְ עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם דּוֹר רַבָּנִים וְלַמְדָנִים מְפֻלָּגִים.

אֲבִי־אָבִיו, רַבִּי יוֹסֵף מֵהוֹרוֹדוֹק, לָמַד תּוֹרָה מִפִּי הַגָּאוֹן ר' חַיִּים מִבָּלוֹזִין, שֶׁהָיָה תַּלְמִידוֹ שֶׁל הַגְּרַ"א, עוֹד טֶרֶם שֶׁנּוֹסְדָה הַיְשִׁיבָה הַבָּלוֹזִינִית. רַבִּי יוֹסֵף הָיָה מִגְּדוֹלֵי הַדּוֹר, אַךְ מֵאַיִן לַעֲשׂוֹת תּוֹרָתוֹ פַּרְנָסָתוֹ וַיֵּעָסֵק בְּמִסְחָר בָּעֲיָרָה הָלוּבָּקִי. בְּנוֹ, רַבִּי יְהוּדָה לֵיבּ, הָיָה גַּם הוּא גָּדוֹל בַּתּוֹרָה וּבְחָכְמַת הַחֶשְׁבּוֹן, וְגַם הוּא בְּאָבִיו לֹא רָצָה לֵהָנוֹת מִפִּתְחָהּ שֶׁל תּוֹרָה וַיֵּעָסֵק בְּמִסְחָר, וְרַק לְעֵת זִקְנָתוֹ קִבֵּל עָלָיו אֶת מִשְׂרַת הָרַבָּנוּת בָּעֲיָרָה שַׁאלאק הַסְּמוּכָה לְדִוִינְסְק אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ רוּסְיָה.

אִישׁ נִפְלָא הָיָה רַבִּי יְהוּדָה לֵיבּ. כָּל יָמָיו עָסַק בְּקַבָּלָה מַעֲשִׂית, עָנָה וְסִגֵּף אֶת גּוּפוֹ, וּבְמֶשֶׁךְ שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה

שָׁנָה שָׁכַב עַל עֶרֶשׂ־דָּוִי. בִּהְיוֹתוֹ בֶּן שְׁבַע־עֶשְׂרֵה נָשָׂא לְאִשָּׁה אֶת בַּת הָרַב יְהוֹשֻׁעַ נָפֶה, שֶׁהָיָה מְגַדּוֹלֵי הַחֲסִידִים, תַּלְמִידוֹ שֶׁל הַצַּדִּיק ר׳ שְׁלֹמֹה מִקַּרְלִין. בִּשְׁנַת תקפ״ד, בְּיוֹם כ״ז נִיסָן, יוֹם שִׁבַּת קֹדֶשׁ, נוֹלַד לָהֶם, בִּשְׁבִילָם בְּעִיָּרָה הָלוּבְּנִי, בֵּן וַיִּקָּרֵא שְׁמוֹ שְׁמוּאֵל.

הַיֶּלֶד נָחַל אֵיפֹא מִמִּשְׁפַּחַת אָבִיו, אֲבִיהֶם שֶׁל הַתּוֹרָה־אֶת הַחֲרִיפוּת וְהַבְּקִיאוּת, וּמִמִּשְׁפַּחַת אִמּוֹ, גְּאוֹנֵי הַחֲסִידוּת— אֶת עֶדְנַת־הָרֶגֶשׁ וְזַעֲזוּעֵי־הַנֶּפֶשׁ הָרַבִּים.

יוֹמַיִם לִפְנֵי הִוָּלְדוֹ חָלְמָה אִמּוֹ חֲלוֹם: אִישׁ אֶחָזֶה בְּבֵית וְשַׁלְהֶבֶת גְּדוֹלָה פְּרָצָה לַמְּרוֹמִים. בִּצְרִיחוֹת־בֶּהָלָה הֵקִיצָה הָאִשָּׁה וְרוּחָהּ נִפְעָמָה. אָבִיהָ פִּתֵּר לָהּ אֶת הַחֲלוֹם בַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה: "הִנֵּה נוֹלַד לָךְ בֵּן אֲשֶׁר יִהְיֶה לְמָאוֹר גָּדוֹל וְיָאִיר אֶת עֵינֵי עַמּוֹ בְּתוֹרָתוֹ וּבְחָכְמָתוֹ". וַתִּרְגַּע הָאֵם, וַתָּהֶגֶה בִּבְנָהּ כִּי נוֹלַד לִגְדוּלוֹת. וּכְשֶׁגּוֹלַד־נִדְמֶה לָהּ, וְהִנֵּה נִתְמַלְּא הַבַּיִת אוֹרָה...

וְהַיֶּלֶד שְׁמוּאֵל הָיָה חָכָם וְנָבוֹן לְהַפְלִיא. בֶּן שָׁלֹשׁ שָׁנִים יָדַע עִבְרִית וַחֲמִשָּׁה חֲמִשֵּׁי־תוֹרָה. בְּגִי הָעִיר יְנַפּוּהוּ בִּשְׁאֵלוֹת וּבְחִידוֹת,־וְהוּא יָשִׁיב נְכוֹנָה. בִּיחוּד הִפְלִיא אֶת כָּל יוֹדָעָיו בִּזְכִרוֹנוֹ הַכַּבִּיר, וְהַ־מַּעֲשֶׂה בְּדַרְשָׁן" הָיָה לְשִׂיחָה יָמִים רַבִּים.

מַעֲשֶׂה בְּדַרְשָׁן אֶחָד שֶׁבָּא לָעִיָּרָה וְדָרַשׁ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת לִפְנֵי קְהַל הַמִּתְפַּלְּלִים. בֵּין הַשּׁוֹמְעִים הָיָה גַּם הַיֶּלֶד שְׁמוּאֵל. בָּעֶרֶב, בְּהִיוֹת בְּנֵי הַבַּיִת מְסֻבִּים אֶל הַשֻּׁלְחָן, הוֹדִיעַ הַיֶּלֶד כִּי הוּא יוֹדֵעַ "לִדְרֹשׁ דְּרָשָׁה". כֻּלָּם הִפְנוּ אֵלָיו וְתָמְהוּ,

וְהוּא קָפַץ וְעָמַד עַל הַפֶּתַח, וְתָעַר עַל דִּבְרֵי הַדַּרְשָׁן מִתְּחִלָּתָם וְעַד סוֹפָם...

בֶּן שְׁמֹנֶה שָׁנִים הָיָה הַיֶּלֶד בְּקִי בְּהַרְבֵּה סוּגְיוֹת שֶׁל הַש״ס. אָז הֵחֵל לִלְמֹד תּוֹרָה מִפִּי אָבִיו. בִּהְיוֹתוֹ בֶּן עֶשֶׂר נִתְפָּרְסֵם כְּבָר בְּשֵׁם "הָעִלּוּי מֵהָלוּבְּקִי" וַיִּתְבָּרְכוּ בּוֹ כָּל בְּנֵי הַפְּרִבְיָה.

כְּמִלֹּאת לוֹ חֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה נָשָׂא אִשָּׁה מִבְּנוֹת הַחֲסִידִים. אָז נַגִּיד שִׁעוּר לִפְנֵי לוֹמְדֵי הָעִיר־וְכָל שׁוֹמְעָיו יִשְׁתּוֹמְמוּ בְּצָמָא אֶת דְּבָרָיו. בַּשָּׁנָה הַזֹּאת הִפְלִיא אֶת מַבָּרָיו בְּמַעֲשֵׂהוּ זֶה: בְּמֶשֶׁךְ שָׁבוּעַ אֶחָד לָמַד אֶת הַמַּסֶּכֶת חוּלִּין עִם הַתּוֹסָפוֹת.

בִּהְיוֹתוֹ בֶּן שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה סִיֵּם אֶת הַש״ס וַיַּדְעֵהוּ עַל פֶּה.

כָּלוּ שָׁלֹשׁ שָׁנוֹת־אַרוּחָתוֹ בְּבֵית חוֹתְנוֹ־וְהוּא שָׁם פָּעָמִים אֶל הַיְשִׁיבָה הַגְּדוֹלָה בְּוִלוֹזִין. שָׁם הִתְפָּרְנֵס עַל חֶשְׁבּוֹן עַצְמוֹ, לֹא בָּרַךְ רֹב הַלּוֹמְדִים, וַיִּלְמַד תּוֹרָה בְּהֶסְתֵּר וּבְצִנְעָא, וּמִלִּבּוֹ רָאשֵׁי הַיְשִׁיבָה לֹא יָדַע אִישׁ כִּי הוּא הָ״עִלּוּי מֵהָלוּבְּקִי״.

בְּעֵבֶר שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים עָבַר דָּרַךְ וִלוֹזִין אֶחָד מֵאַנְשֵׁי הָלוּבְּקִי, וַיִּשְׁאַל אֶת אַנְשֵׁי הָעִיר לְשָׁלוֹם "הָעִלּוּי". הֵם הִשְׁתּוֹמְמוּ וְעָנוּ כִּי הָ״עִלּוּי מֵהָלוּבְּקִי״ אֵינֶנּוּ בְּוִלוֹזִין — —

בְּעֵבֶר חֲצִי שָׁנָה סָמְכוּ רָאשֵׁי הַיְשִׁיבָה עָלָיו אֶת יְדֵיהֶם לְהוֹרוֹת וְלָדוּן־וְהוּא שָׁב לַעֲיָרָתוֹ.

רַבּוֹת בִּקְּשׁוּ מִמֶּנּוּ אַנְשֵׁי הָלוּבְּקִי כִּי יִהְיֶה לָרַב עֲלֵיהֶם— אַךְ לֹא שָׁמַע בְּקוֹלָם. בַּאֲבוֹתָיו בֶּן גַּם הוּא לֹא רָצָה לַעֲשׂוֹת

אֶת הַתּוֹרָה מֵרֹאשׁ לְחֹפֶר בּוֹ־וַיְהִי לְסוֹחֵר פִּשְׁתִּים בְּמֶשֶׁךְ חָמֵשׁ שָׁנִים וּבְשָׁעָתָיו הַפְּנוּיוֹת עָסַק בְּתוֹרָה וּבָא בִּכְתוּבִים עִם גְּאוֹנֵי הַדּוֹר בְּשְׁאֵלוֹת וּתְשׁוּבוֹת שׁוֹנוֹת.

בִּשְׁנַת תר״ח, וְהוּא בֶּן כ״ד, מֵתוּ עָלָיו חוֹתְנוֹ וְחוֹתַנְתּוֹ בְּמַגֵּפָה וּמְסָרָתוֹ יָרַד פְּלָאִים־וַיַּחֲתֹר אָז לְבַקֵּשׁת פְּנֵי עִירוֹ וַיְהִי לָהֶם לְרַב.

פרק ב׳

פַּרְנָס עַל הַצִּבּוּר.

אשר ר׳ אלעזר: כל פרנס שמנהיג את הצבור בנחת זוכה ומנהיגם לשלם הבא (סנהד׳ צב).

הִלָּה וַעֲנִיָּה הָיְתָה הָעֲיָרָה הָלוּבָּקִי, וְהָרַב שְׁמוּאֵל חַי בָּהּ בְּצַעַר וּבְהֹחֶק.

כְּעֶבֶר שֵׁשׁ שָׁנִים נִקְרָא לָעִיר שַׁאקִי וַיְכַהֵן גַּם בָּהּ שֵׁשׁ שָׁנִים, עַד אֲשֶׁר גִּלְקַח אַחַר כָּבוֹד לָעִיר חַפָּלֶקְ סוּבַלְקִ־וְאָז הֵחֵל שְׁמוֹ שֶׁל הָרַב שְׁמוּאֵל מוֹהִלִיבֶר לְהִתְפָּרְסֵם לֹא רַק בְּתוֹר גָּאוֹן כִּי אִם גַּם בְּתוֹר עַסְקָן רַב פְּעָלִים, הַמַּצַר בְּצָרַת־עַמּוֹ וְשׁוֹאֵף לְהוֹשִׁיב לוֹ.

בְּכָל רֹם נַפְשׁוֹ הִתְמַכֵּר הָרוֹעֶה הַנֶּאֱמָן הַזֶּה לְתַקָּנַת הַקְּהִלָּה אֲשֶׁר שָׁמַשׁ בָּהּ, שְׁאֵלַת הַחִנּוּךְ לָקְחָה אֶת לִבּוֹ וְהוּא הִקְדִּישׁ לָהּ אֶת כָּל כֹּחוֹתָיו. הוּא רָאָה וְהִנֵּה הַיְהוּדִים מוֹאָסִים בְּכָל עֲבוֹדָה וּמְלָאכַת־יַד־וּבָנַהֲמַת־לֵב יִקְרָא:

„אֲבוֹתֵינוּ הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ עוֹבְדֵי אֲדָמָה וְרוֹעֵי־צֹאן. רַבִּים מִגְּדוֹלֵי הַתַּלְמִיד הָיוּ בַּעֲלֵי מְלָאכָה־וַרַק אֲנַחְנוּ נִמְאָסִים מִלַּמֵּד אֶת בָּנֵינוּ אוּמָנוּת...

מַשְׁאַת־נַפְשׁוֹ הָיְתָה כִּי יַלְדֵי־יִשְׂרָאֵל יִלְמְדוּ תּוֹרָה וְחָכְמָה וְרַק אָז יוּכְלוּ לִהְיוֹת יְהוּדִים נֶאֱמָנִים לֵאלֹהֵיהֶם וּמַצְלִיחִים בְּדַרְכֵי חַיֵּיהֶם—וְהוּא עָבַד הַרְבֵּה בְּדֵי לְבַשֵּׂם אֶת רַעְיוֹנוֹ זֶה.

בְּיִחוּד נִתְפָּרְסַם שְׁמוֹ שֶׁל הָרַב מוֹהִלִיבֶר בִּימֵי מֶרֶד פּוֹלִין.

בְּשָׁעָה קָצָה גָּלְחָמוּ אָז שְׁנֵי הָעַמִּים—הָרוּסִים וְהַפּוֹלָנִים. הַפּוֹלָנִים הִתְקוֹמְמוּ נֶגֶד הָרוּסִים כּוֹבְשֵׁי־אַרְצָם, וְצִבְאוֹת־רוּסְיָה כִּבּוּ אֶת הַמֶּרֶד בְּגִהְצֵי דָם. וְהַיְּהוּדִים, יוֹשְׁבֵי הָהָבל הַהוּא, הָיוּ בְּקֶשֶׁב בֵּין שְׁתֵּי לְהָבוֹת.

וְהִנֵּה נֶאֶשְׁמוּ יְהוּדֵי הָעִיר סוּבַלְק כִּי נָתְנוּ יָדָם עִם הַפּוֹלָנִים, וַיֵּאָסְרוּ אֲחָדִים מֵחַשׁוּבֵי הַקְּהִלָּה הָעִבְרִית—וַיִּשָּׁפְטוּ לְמָוֶת.

וְהַיָּמִים בֵּין פֶּסַח לָעֲשֹׂר. בְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים הָלְכָה מִשְׁלַחַת מֵחַשׁוּבֵי הַיְּהוּדִים, וּבְרֹאשָׁם הָרַב שְׁמוּאֵל מוֹהִלִיבֶר, לְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי הַמְּפַקֵּד וּלְבַקְּשׁוֹ כִּי יִתֵּן לַאֲסִירִים לָבֹא לְבֵית־הַכְּנֶסֶת לְהִתְפַּלֵּל בְּיוֹם הַקָּדוֹשׁ לִפְנֵי הַפְּלוּתָם.

הַמְּפַקֵּד לֹא קִבֵּל אֶת הַמִּשְׁלַחַת, וְהַיְּהוּדִים שָׁבוּ כְּלֹעַפַּת שָׁבָאוּ. רַק הָרַב שְׁמוּאֵל נִשְׁאָר.

אֶחָד מִשְּׁלִישֵׁי הַמְּפַקֵּד נִגַּשׁ אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ: "מַה לְּךָ עוֹד פֹּה?"

הָרַב עָנָה: "אֲנִי אֹמַר נָא לְכְבוֹד הַמְּפַקֵּד, כִּי אֲנִי, רַב הָעִיר, רוֹצֶה לְדַבֵּר עִמּוֹ דְּבָרִים אֲחָדִים".

הַמְּפַקֵּד נֵאוֹת לְקַבְּלוֹ.

בִּבְרָכִים כּוֹשְׁלוֹת נִכְנַס הָרַב לַחֲדַר הַמְּפַקֵּד. הָאִטְמָם

יַעֲלֶה בְּיָדוֹ לְהַצִּיל אֶת הָאֲסָרִים?

– אֲדוֹנִי הַמְפַקֵּד! – פָּנָה אֵלָיו הָרַב וְעֵינָיו בָּעֲרוּ כְּלַפִּידִים – נִשְׁבַּעְתִּי לְךָ כִּי הָאֲסָרִים הָאֵלֶּה חַפִּים מִפֶּשַׁע וְרַק דִּבַּת־שָׁוְא טָפְלוּ עֲלֵיהֶם. אָנָא תֵּנָה לָהֶם מָחָר, בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, לְלֶכֶת לְהִתְפַּלֵּל בָּאַחְרוֹנָה לִפְנֵי מוֹתָם...

וְהָרַב גָּעָה בְּבֶכִי.

הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה עָשׂוּ רֹשֶׁם עַז עַל הַמְפַקֵּד וְהוּא יָשַׁב נִרְעָשׁ וְנִדְהָם.

– טוֹב! – עָנָה הַמְפַקֵּד – הָאֲסָרִים יֵלְכוּ לְהִתְפַּלֵּל, אַךְ אֵיךְ אֵדַע כִּי הֵם יָשׁוּבוּ בְּהַגִּיעָם?

– אָנֹכִי אֶעֱרֹב וּמִדָּי תְּבַקְּשֵׁם! – הֵשִׁיב לוֹ הָרַב.

הוֹצִיאוּ אֶת הָאֲסִירִים וְהָרַב הָלַךְ עִמָּם לְבֵית־הַכְּנֶסֶת.

הָיְתָה אָז עֲצִבוּת מְיֻחָדָה בִּנְגִינַת "כָּל נִדְרֵי" וְכָל הַקָּהָל, בְּהַבִּיטוֹ אֶל הָאֲסָרִים, בָּכָה מַר...

עָבַר יוֹם הַכִּפּוּרִים. עָבְרוּ עוֹד יָמִים רַבִּים. הָאֲסִירִים לֹא נִדְרְשׁוּ וְהֵם נִשְׁאֲרוּ בֶּחָיִים.

וְהָרַב נָשָׂא חֵן בְּעֵינֵי הַשָּׂרִים, וְאוֹת־כָּבוֹד נִתַּן לוֹ מֵאֵת הַמֶּמְשָׁלָה הָרוּסִית עַל אֱמוּן־רוּחוֹ וְיִשְׁרַת־לִבּוֹ.

שְׁמֹנֶה שָׁנִים שִׁמֵּשׁ הָרַב שְׁמוּאֵל מוֹהִלִיבֶר בְּכְהוּנַּת הָרַבָּנוּת בָּעִיר סוּבַאלְקִ וְכָל הַתּוֹשָׁבִים כִּבְּדוּהוּ וְהֶעֱרִיצוּהוּ.

בִּשְׁנַת תרכ"ה נִתְקַבֵּל לְרַב בְּעִיר הַפֶּלֶךְ רַאדוֹם, וַיֵּשֶׁב בָּהּ כַּחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה. בְּעִיר רַאדוֹם הָיָה מְלַמֵּד פֶּרֶק בְּתַלְמוּד לִפְנֵי קָהָל תַּלְמִידִים – וּמִכָּל הַפֶּלֶךְ בָּאוּ לִישִׁיבָתוֹ לִשְׁמֹעַ תּוֹרָתוֹ.

גַּם בְּרַאדוֹם עָסַק בְּצָרְכֵי הַקְּהִלָּה וְחִבָּה יְתֵרָה נוֹדְעָה לוֹ

מִכָּל הַתּוֹשָׁבִים. הַחֲסִידִים רָאוּ אֶת מַעֲשָׂיו וְתַהֲלוּכוֹתָיו וַיִּחְשְׁבוּהוּ לְקָדוֹשׁ וַיָּבֹאוּ אֵלָיו לְקַבֵּל בִּרְכָתוֹ. הַדָּבָר הַזֶּה הָיָה לְמוֹרַת רוּחוֹ שֶׁל הַגָּאוֹן שְׁמוּאֵל מוֹהִלִיבֶר־וְהַחֲסִידִים הִרְפּוּ מִמֶּנּוּ.

כִּי תְּכוּנוֹת שֶׁל אִישׁ מָדוֹשׁ צִיְּנוּ אֶת רַבִּי שְׁמוּאֵל מוֹהִלִיבֶר. נְקִי־הַדַּעַת, שְׁפַל־הָרוּחַ וְטוֹב־הַלֵּב–בֵּן הָיָה כָּל יָמָיו. וּמִדָּה יְתֵרָה הָיְתָה בּוֹ: שְׂנָאַת–הַבָּצַע. הוֹצָאוֹתָיו לְצָדָקָה הָיוּ רַבּוֹת מְאֹד וְאֵין פֶּלֶא כִּי אַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ לוֹ הַכְנָסוֹת הַגּוּנוֹת וְגַם הוֹן פָּרְטִי נִשְׁאַר עוֹד בְּעַל־חוֹב, וּכְהַלַּת־בִּיאַלִיסְטוֹק, שֶׁבָּה שִׁמֵּשׁ בְּאַחֲרִית יָמָיו, צְרִיכָה הָיְתָה לְשַׁלֵּם אֶת חוֹבוֹתָיו אַחֲרֵי פְּטִירָתוֹ.

וְהוֹן פָּרְטִי זֶה מִנַּיִן לוֹ, לְרַבִּי שְׁמוּאֵל מוֹהִלִיבֶר?

אֲחוֹתוֹ נָתְנָה לוֹ בְּמַתָּנָה שִׁשַּׁר־גּוֹרָל, שָׁזְכָה בְּהוֹן הַזֶּה. וַיְהִי הַיּוֹם וְרַבִּי שְׁמוּאֵל נָסַע לָאָמְס, וְאֶת הַפָּסֶף לָקַח עִמּוֹ. בָּא יוֹם הַשַּׁבָּת וְהָרַב שָׂם אֶת הַפָּסֶף בָּאָרוֹן, וְאֶת הַמַּפְתֵּחַ שָׂם בָּאָרוֹן הַשֵּׁנִי, וְאֶת הַמַּפְתֵּחַ הַשֵּׁנִי הִסְתִּיר בְּמָקוֹם שְׁלִישִׁי, וְהוּא הָלַךְ לְהִתְפַּלֵּל. פִּתְאֹם נוֹדַע לוֹ כִּי הַנַּעַר הַמְשָׁרֵת, שֶׁהֵבִיא עִמּוֹ מֵרַאדוֹם, נָעֲלַם וְאֵינֶנּוּ. רַבִּי שְׁמוּאֵל בָּא הַבַּיְתָה וְהִנֵּה גַּנָּב כָּל כַּסְפּוֹ וְלֹא נִשְׁאֲרָה לוֹ אַף פְּרוּטָה לְהוֹצָאוֹת הַדָּרֶךְ. בַּעַל הָאַכְסַנְיָה הָאִיץ בּוֹ כִּי יֵלֵךְ אֶל רֹאשׁ־הַמִּשְׁטָרָה וְיוֹדִיעֵהוּ עַל הַגְּנֵבָה, וַיַּעַן לוֹ רַבִּי שְׁמוּאֵל: "שַׁבָּת הַיּוֹם–מְמַצֵּא חָפָצְךָ וַדַּבֵּר דָּבָר", וְלֹא עָשָׂה כְּלוּם בָּעִנְיָן הַזֶּה.

בְּיוֹם־הַשַּׁבָּת הַבָּא, כַּאֲשֶׁר שָׁב הָרַב מִבֵּית הַתְּפִלָּה, וְהִנֵּה שַׂר הַשּׁוֹטְרִים לִקְרָאתוֹ וַיּוֹדִיעֵהוּ כִּי הַגַּנָּב נִתְפַּס וְכָל הַכֶּסֶף אִתּוֹ.

פרק ג׳

הִבַּרת־הָאָרֶץ.

כי רצו עבריך את אבניה ואת עפרה יחנו
(תהל׳ קיב ט״ו)

עוֹד מִימֵי יַלְדוּתוֹ הִרְבָּה רַבִּי שְׁמוּאֵל מוֹהִלִיבֶר לְהַגּוֹת בְּאֶרֶץ־הַפְּלָאִים, אֶרֶץ־אֲבוֹתֵינוּ. הוּא רָאָה אֶת בְּנֵי־עַמּוֹ בַּגָּלוּת וְהַגָּה הֵם גֵּרִים אְמְלָלִים, הַצְּפוּיִים בְּכָל רֶגַע לְאָסוֹן. הוּא רָאָה אֶת קְשִׁי־שִׁעְבּוּדָם, אֶת סִבְלָם הָרַב–וְנַפְשׁוֹ מָלְאָה צַעַר אֵין־קֵץ. וּבְהִתְפַּלְלוֹ לַיְלָה לַיְלָה

עַד אָנָה בְּבָבֶל בְּצִיּוֹן וּמִסָּפֵד בִּירוּשָׁלַיִם?...
תָּקוּם תְּרַחֵם צִיּוֹן תִּבְנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלַיִם״.

הָרְגִּישׁ, כִּי עָלֵינוּ לְהִתְעוֹרֵר לִגְאֹל אֶת אַרְצֵנוּ וּלְהָשִׁיב אֵלֶיהָ אֶת אַחֵינוּ הַגְּדָחִים. וְרַבִּי שְׁמוּאֵל הֶחְלִיט לְהַקְדִּישׁ לָעֲבוֹדָה הַזֹּאת אֶת כָּל כֹּחוֹתָיו.

בִּשְׁנַת תרל״ה, וְרַבִּי שְׁמוּאֵל יוֹשֵׁב אָז בְּרַאדוֹם, מָלְאוּ לְהַשֵּׁר מֹשֶׁה מוֹנְטֶיפִיוֹרִי תִּשְׁעִים שָׁנָה וּבְכָל מוֹשְׁבוֹת־יִשְׂרָאֵל חָגְגוּ אֶת הַחַג הַגָּדוֹל הַזֶּה. בְּעָרִים רַבּוֹת נֶאֶסְפוּ סְכוּמֵי־כֶסֶף לִטּוֹבַת יֶקֶב ״מַזְכֶּרֶת מֹשֶׁה״, שֶׁנּוֹעֲדָה לְיַסֵּד יִשּׁוּב עִבְרִי בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. רַבִּי שְׁמוּאֵל הָיָה בֵּין הַמִּשְׁתַּתְּפִים בְּקִבּוּץ־הַכְּסָפִים, וּמֵאָז עָבַד בְּלִי הֶרֶף לְטוֹבַת יִשּׁוּב אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

– לְבַד נוֹצַרְתִּי...–שָׁמַע בַּת־קוֹל מְנַהֶמֶת בְּנַפְשׁוֹ.– ״כָּל חַיַּי קָדֵשׁ הֵם לָעֲבוֹדָה הַנִּשְׂגָּבָה הַזֹּאת...״

שְׁנַת תרמ"א, שְׁנַת טֶבַח וְהֶרֶג לִיהוּדֵי רוּסְיָה. בְּמִנְסָה יָצְאוּ הַמוֹנֵי־אַחֵינוּ הַנִּדְכָּאִים לְחַפֵּשׂ לָהֶם מִפְלָט. אֲחָדִים מִגְּדוֹלֵי עַמֵּנוּ בְּאַרְצוֹת־הַמַּעֲרָב הִתְאַסְּפוּ אָז בְּעִיר לִבּוּב לְהָחִישׁ עֶזְרָה לָאֻמְלָלִים וּלְהַצִּילָם.

אֶל הָאֲסֵפָה הַזֹּאת בָּא גַּם רַבִּי שְׁמוּאֵל מוֹהִלִיבֶר. שָׁם הִתְנַבֵּא לְהַבָּרוֹן שְׁמוּאֵל מוֹנְטַאנוּ מִלּוּנְדוֹן וְיֶלְתֵּר גְּדוֹלֵי־עַמֵּנוּ, וְהִשְׁתַּדֵּל לְהַשְׁפִּיעַ עֲלֵיהֶם לְהוֹשִׁיב אֶת הַנִּמְלָטִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. הֲצָעָתוֹ לֹא נִתְקַבְּלָה, אַךְ הַדְּבָרִים שֶׁיָּצְאוּ מִלִּבּוֹ הַטָּהוֹר נִכְנְסוּ לְלִבּוֹת מוֹנְטַאנוּ וַחֲבֵרָיו וַיִּהְיוּ אַחֲרֵי־כֵן לִידִידָיו וְגַם לְחוֹבְבֵי רַעְיוֹנוֹ, רַעְיוֹן־הַיְשׁוּב.

בְּשׁוּבוֹ לְאֶרֶץ רוּסְיָה עָבַר הֶרֶג וְרִשָּׁה וַיְעוֹרֵר שָׁם אֶת טוֹבֵי־אַחֵינוּ לְיַסֵּד מוֹשָׁבוֹת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. בִּשְׁנַת תרמ"ב, בְּבֹאוֹ לְוָרְשָׁה שֵׁנִית, יָסַד אֶת הָאֲגוּדָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל חוֹבְבֵי־צִיּוֹן, אֲגוּדוֹת כָּאֵלֶּה נוֹסְדוּ בְּעֵבֶר זְמַן בְּיֶתֶר הֶעָרִים וְגַם בְּיֶתֶר הָאֲרָצוֹת.

בְּוָרְשָׁה נִזְדַּמֵּן רַבִּי שְׁמוּאֵל עִם אֲחָדִים מִגְּאוֹנֵי הָרַבָּנִים וַיַּחְלִישׁוּ לִפְנוֹת בְּ"קוֹל קוֹרֵא" אֶל כָּל הָרַבָּנִים בְּתִפּוּצוֹת הַגּוֹלָה לְעוֹרְרָם לַעֲבֹד בְּעִנְיַן יִשּׁוּב אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. הֵם הִצִּיעוּ לְכָל רַב לְיַסֵּד בְּעִירוֹ אֲגוּדָה בַּת עֲשָׂרָה חֲבֵרִים לְכָל הַפָּחוֹת, אֲשֶׁר יִשְׁאֲפוּ לְהִתְנַחֵל בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

בְּסוֹף הַפַּיִן בִּשְׁנַת תרמ"ב הֶחְלִיט רַבִּי שְׁמוּאֵל לִנְסֹעַ שֵׁנִית לְעָרֵי הַמַּעֲרָב לְחַבֵּב עַל גְּדוֹלֵי־עַמֵּנוּ אֶת רַעְיוֹן־הַיְשׁוּב. הוּא עָבַר בֶּעָרִים רַבּוֹת בְּאַשְׁכְּנַז וְדִבֵּר עִם רַבִּים מִגְּדוֹלֵי עַמֵּנוּ-אַךְ כָּל עֲמָלוֹ עָלָה בַּתֹּהוּ. עָצוּב וְנִדְכָּא הָלַךְ רַבִּי שְׁמוּאֵל אֶל פָּרִיז, בִּירַת צָרְפַת. בְּפָרִיז פָּגָה אֶת הָרַב צָדוֹק הַכֹּהֵן, רֹאשׁ הָרַבָּנִים בְּצָרְפַת, וְדִבֵּר עִמּוֹ עַל רַעְיוֹן

הַיְשׁוּב. דִּבְרֵי רַבִּי שְׁמוּאֵל עָשׂוּ רֹשֶׁם עַז עַל הָרַב צָדוֹק הַכֹּהֵן, וְהוּא הִצִּיעַ לְרַבִּי שְׁמוּאֵל לְשׁוֹחֵחַ בְּעִנְיָן הַזֶּה עִם אִבְרַךְ־בָּרוֹן אֶחָד. בְּהִשְׁתַּדְּלוּת הָרַב צָדוֹק הַכֹּהֵן הִסְכִּים הַבָּרוֹן לְקַבֵּל אֶת רַבִּי שְׁמוּאֵל.

הָאַבְרַךְ־הַבָּרוֹן הַזֶּה הוּא הוּא הַנָּדִיב הַיָּדוּעַ הַבָּרוֹן עֶדְמוּנְד רוֹטְשִׁילְד, הַמְּבָקֵּה הַיּוֹם בְּפִי כָּל בְּשֵׂם אֲבִי הַיִּשׁוּב הֶחָדָשׁ בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

הָרְאָיוֹן נִקְבַּע לְעֶרֶב חַג־הַסֻּכּוֹת שְׁנַת תרמ"ג.

וְכֹה יְסַפֵּר רַבִּי שְׁמוּאֵל אֶת פִּרְטֵי־הָרְאָיוֹן הַזֶּה:

„בְּשָׁעָה הַקְּבוּעָה נִכְנַסְתִּי לְחַדְרוֹ. הַבָּרוֹן הוֹשִׁיט לִי אֶת־יָדוֹ וּבְתִגְיעָה קָרָה וּמְעֻפֶּמֶת הִזְמִינַנִי לָשָׁבֶת. אַתֵּי רִגְעֵי מִסְפֵּר שְׁאָלַנִי:

–מָה שְׁאֵלָתְךָ, רַבִּי?

שְׁאֵלָה זוֹ לֹא עוֹרְרָה בִּלְבִּי תְּמוּהוֹת רַבּוֹת. אֲנִי לֹא הָיִיתִי הָרַב הָרִאשׁוֹן שֶׁפָּנָה אֶל הַבָּרוֹן. רַבָּנִים רַבִּים מֵאֲרָצוֹת שׁוֹנוֹת הָיוּ פּוֹנִים אֵלָיו וּמְבַקְּשִׁים תְּמִיכָתוֹ לְשֵׁם אֵיזוֹ חֶבְרָה אוֹ אִגּוּדָה. וְאַךְ אַשְׁפַּיִּץ אֲנִי עָלָיו כִּי יָבִין אֶת מַטָּרַת־בֹּאִי וְאֶמְתֵּם בְּרֶגַע הָרִאשׁוֹן נִסְתַּתְמוּ מַעֲנוֹתַי, אַךְ מִיָּד נִזְכַּרְתִּי בְּמַטָּרָה הַגְּדוֹלָה שֶׁלְּשֵׁמָהּ נִסַּעְתִּי, הִתְעוֹרַרְתִּי וְאָמַר לוֹ:

–שָׁא לִי, אֲדוֹנִי הַבָּרוֹן, אִם אֶרְאֶה אֵלֶיךָ כְּבַקְּרִי לִבְנֵי־עֲדָתִי. רַב אֲנִי בְּיִשְׂרָאֵל, רַב מִפִּירַת הַמַּדְרֵשׁ הַיָּשָׁן, וּבְמָשָׁל וּמְלִיצָה אֶרְבֶּה.

פִּת צָחוֹק עָבְרָה עַל שִׂפְתֵי הַבָּרוֹן וַיֹּאמֶר לִי:

–פִּתְאֹם רַב אַקְשִׁיב לְדַבְּרֵךְ!

„מִיּוֹם שֶׁעָמַדְתִּי עַל דַּעְתִּי–אָמַרְתִּי לוֹ–תּוֹרָה אֲנִי וּמְבַקֵּשׁ פִּתְרוֹן לִשְׁאֵלָה קָשָׁה אַתָּה: מִפְּנֵי־מָה נִבְחַר מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁהָיָה כְּבַד־פֶּה וּכְבַד־לָשׁוֹן, לִהְיוֹת רוֹעֵם וּמַנְהִיגָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל? וְהֲלֹא בְּתוֹר מַנְהִיג מְבֻרָּךְ הָיָה לָבֹא בְּדְבָרִים עִם מֶלֶךְ מִצְרַיִם, עִם שַׂרֵי הַמְּלוּכָה, וְאֵיךְ יִדַּבֵּר עִמָּהֶם בִּהְיוֹתוֹ כְּבַד־פֶּה? וְהִנֵּה בְּנִסְיוֹנוֹתַי זֹאת, כְּשֶׁנַּעֲשֵׂיתִי שְׁלִיחַ־מִצְוָה לָבֹא בְּדְבָרִים עִם גְּדוֹלֵי־עַמֵּנוּ, מָצָאתִי אֶת הַפִּתְרוֹן.

„משה רבנו היה לא רק מנהיג, כי אם גם נותן התורה,
ולו היה הדבר מצוי השפיע על שומעיו בכחו־פיו היו הפיים
מונים את ישראל, שהתורה לא מן השמים נתנה אלא
משה הוא שהשפיע על יוצאי־מצרים בקסם לשונו ונתקבלו
דבריו. ואולם משה בבד־פה היה וכבד־לשון, ואף־על־פי־כן
קבלו את התורה מידו. ראיה היא שהשבועה דבתרה מתוך
גרונו והוא לא היה אלא שליחו של מקום למסר את התורה
לישראל.

„אדוני הברון, לפני השלחן הזה, אשר אתה יושב, יבאו
צירי מדינות, שליחי עשים פבירים, ובפיהם הצעות והתנגיות שונות
על בגין טמלות־ברזל, על חפירות־תעלות ועל ישוב ארצות נשמות.
לכם יבאו אליך מזנים בידיעות רחבות ובכתב־לשונם ידברו לפניך
את כל השוב הצפון בהן. גם אנכי באתי אליך שלוח מאת בני עמי,
בהצעה גדולה וחשובה שגשמת עמי תלויה בה- ישוב ארץ ישראל.
בבד־פה ובכבד־לשון אנכי מלבדי לפניך את כל גדלה ותשיבותה,
ואם תענה לבקשת עמך להחזות את הארץ השוממה, אין זה אלא
משום שגוגל־עמך נגע ללבך. ואם גם לא תשים לב לדברי ויקם
תשלחני מעל פניך–לא אתחרט על גסיעתי אליך. אנכי את חובתי
מלאתי.–

דברי אלה עשו כאנאה רשם עז על הברון וכשהרצתי לפניו
את־כל את פרשי הענין הקשיב לי בתשומת־לב רבה.“

הפגישה הזאת גרמה לכך כי הברון הסכים לעשות
נסיון בעבודת־הישוב וימלא את ידי רבי שמואל מוהליבר
למצוא משפחות־מסכן המסגלות לעבודת־אדמה ולקנות
בשבילן אדמה בארץ־ישראל. ומאז החלו בעבודה הקדושה
הזאת לא ינוח ולא ישקט, וכיום הוא האחד והיחידי
אשר הגדיל לעשות בבנין ארצנו.

באשר שב רבי שמואל מוהליבר לרוסיה נתעצב

בּוּרְשָׁה וַיִּוָּעֵץ שָׁם עִם רָאשֵׁי חוֹבְבֵי צִיּוֹן עַל יְסֹד מוֹשָׁבָה חֲדָשָׁה.

בָּעִיר רוֹזִינוֹי שְׁבְּלִיטָא הָיוּ אָז יְהוּדִים עוֹבְדֵי אֲדָמָה – יְמִבְּרָכָם נִבְחֲרוּ אַחַת־עֶשְׂרֵה מִשְׁפָּחוֹת, אֲשֶׁר נִשְׁלְחוּ לְאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וַאֲשֶׁר בְּשִׁבְילָן נִבְנְתָה בְּאַרְצֵנוּ עַל יְדֵי הַנָּדִיב הַמּוֹשָׁבָה הָרִאשׁוֹנָה עֶקְרוֹן, אֲשֶׁר נִקְרְאָה אַחַר כֵּךְ עַל שֵׁם אֵם הַנָּדִיב – מַזְכֶּרֶת בְּתִיָּה".

בְּשָׁנַת תרמ"ג עָבַר רַבִּי שְׁמוּאֵל מוֹהִלִיבֶר בְּעָרִים שׁוֹנוֹת בְּרוּסְיָה לְעוֹרֵר אֶת עֲשִׁירֵי־עַמֵּנוּ לִקְנוֹת אֲדָמָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. בְּדַרְכּוֹ סָר גַּם לָעִיר הַגְּדוֹלָה בְּיָאלִיסְטוֹק וְהִשְׁפִּיעַ עַל נִכְבְּדֶיהָ לִקְנוֹת לָהֶם אֲחוּזוֹת נַחֲלָה בְּמוֹשָׁבָה פֶּתַח־תִּקְוָה.

בְּיָאלִיסְטוֹק הָיָה אָז בְּמֶאֶה־תֵּרֶנוּת פָּנוּי וְרָאשֵׁי הָעֵדָה בִּקְשׁוּ מִמֶּנּוּ כִּי יִהְיֶה לָהֶם לְרַב וּלְמַדְרִיךְ. וַיִּשְׁמַע לָהֶם.

בְּשָׁנַת תרמ"ה מָלְאוּ מֵאָה שָׁנָה לְהַשַּׂר מוֹגִילְיוֹבִי, וְרַבִּי שְׁמוּאֵל מוֹהִלִיבֶר הָיָה בֵּין הָרִאשׁוֹנִים אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת הַיּוֹם הַזֶּה לְחַג גָּדוֹל בְּכָל תְּפוּצוֹת הַגּוֹלָה וְהִשְׁתַּדְּלוּ לְאָסֹף בְּאוֹתוֹ יוֹם כְּסָפִים וְנְפָשׁוֹת לְרַעְיוֹן־הַיְשׁוּב. עַל פִּי הֲצָעָתוֹ קָרְאוּ אָז לַאֲסֵפָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל "חוֹבְבֵי צִיּוֹן בְּעִיר קַטוֹבִיץ. רַבִּי שְׁמוּאֵל נִבְחַר לְנָשִׂיא – הַכָּבוֹד שֶׁל הָאֲסֵפָה הַזֹּאת וְהָיָה מֵרָאשֵׁי־הַמְּדַבְּרִים בָּהּ. פַּעַם בְּפַעַם הָיָה נוֹסֵעַ אַחֲרֵי כֵן גַּם לְיֶתֶר הֶעָרִים לְעוֹרֵר אֶת אַחֵינוּ לַעֲבוֹדַת־הַיְשׁוּב.

בְּשָׁנַת תר"נ עָלָה רַבִּי שְׁמוּאֵל מוֹהִלִיבֶר לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לִרְאוֹתַ אֶת אֲשֶׁר נַעֲשָׂה בָּהּ וְאֶת אֲשֶׁר יוּכְלוּ לַעֲשׂוֹת. הוּא בִּקֵּר אֶת כָּל הֶעָרִים וְאֶת כָּל הַמּוֹשָׁבוֹת וּכְשָׁחֲזַר מִשָּׁם פָּרְסַם רַבִּים מִכְתָּב גָּדוֹל בְּשֵׁם "מַטָּרַת נְסִיעָתִי לְאֶרֶץ הַקְּדוֹשָׁה". אָנוּ נוֹתְנִים פֹּה קְטָעִים מִדִּבְרֵי הַמִּכְתָּב הַזֶּה:

גַּם בְּעִנְיַן הַתַּלְמוּד וְגַם בְּעִנְיַן הַמִּדְרָשׁ וְרִבּוּי דְּבָרִים בְּשִׁבְחָהּ
שֶׁל הַיְשִׁיבָה בְּאֶרֶץ. גַּל הַדֵּר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דּוֹמֶה
כְּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֱלֹהַּ, וְכָל הַדָּר בְּחוּץ־לָאָרֶץ דּוֹמֶה כְּמִי
שֶׁאֵין לוֹ אֱלֹהַּ. הַיְשִׁיבָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל
הַמִּצְוֹות שֶׁבַּתּוֹרָה, וְגַם בְּזִמַּנֵּנוּ חוֹבַת הָעֲלִיָּה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
בְּתָקְפָהּ עוֹמֶדֶת. וְרַשַּׁאי אֲנִי עַל כֵּן מִדּוֹלִי עִמָּנוּ הַמִּתְלַגְּים
בְּתוֹרָה וַחֲסִידוּת וְהֵם מִתְנַגְּדִים לְעִקַּר יִשּׁוּב הָאָרֶץ הַקְּדוֹשָׁה עַל יְדֵי
קְנִיַּת שָׂדוֹת וּכְרָמִים, בְּאָמְרָם כִּי הָאוֹמְרִים עֲלֵיכֶם שׁוֹמְרִים אֶת הַתּוֹרָה,
גַּם הַשּׂוֹנֵא הַיּוֹתֵר גָּדוֹל לְיִשּׁוּב לֹא יֹאמַר הָלִילָה כִּי בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
נַעֲשׂוּ הַיְּהוּדִים גֵּרוּעִים יוֹתֵר מִשֶּׁיִּשְׁבוּ בְּחוּץ לָאָרֶץ. הִנֵּה זַנֵּנִי ד'
וְהָיִיתִי בָּאָרֶץ הַקְּדוֹשָׁה וּבִקַּרְתִּי אֶת כָּל הַמּוֹשָׁבוֹת וְהִנְנִי אוֹמֵר
בָּזֶה מָלֵא, כִּי יֵשׁ בֵּינֵיהֶם צַדִּיקִים בֶּאֱמֶת שֶׁזָּכוּ לָשֶׁבֶת בְּאֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ
לִשְׁמֹר אֶת הַמִּצְוֹות הַתְּלוּיוֹת בָּאָרֶץ וְלָהֶנוֹת מִיגִיעַ כַּפֵּיהֶם.
וְיֵשׁ בֵּינֵיהֶם בֵּינוֹנִים, הַמְּקַיְּמִים אֶת הַתּוֹרָה וְאֶת הַמִּצְוֹות, כְּמוֹ
הַבֵּינוֹנִים שֶׁאֲצָלֵנוּ. עַל כָּל פָּנִים יֵשׁ לָהֶם שֶׁלֹּשׁ מַעֲלוֹת אֵלֶּה:
הַיְשִׁיבָה בְּאֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ, הָעֵסֶק בְּיִשּׁוּב הָאָרֶץ
וְשָׁמִירַת הַמִּצְוֹות הַתְּלוּיוֹת בָּאָרֶץ.

— אֲחִי וַעֲטֶרֶת תְּקָרִים לִי בְּנַפְשִׁי, אֶשֶׁר זְכִיתֶם כְּבָר לַעֲלוֹת
לְאֶרֶץ הַקְּדוֹשָׁה וְלִקְנוֹת שָׁם חֶלְקַת־אַדְמָה, וְגַם בָּרְכִים וְטִפְּכֶם
כְּבָר וּבָתִּים בְּנִיתֶם—אַשְׁרֵיכֶם וּמַה־טּוֹב חֶלְקְכֶם! אֶת עוֹלְלֵיכֶם
תִּרְאוּ בְּחַיֵּיכֶם, חֲמִשִּׁים הָאָבוֹת מִגַּלְגֵּלִי הַמִּסְחָר הַמְּלֵאִים תַּרְמִית
וְאוֹנָאָה, עוֹבְדִים אֶתֶם אֶת אַרְצֵנוּ בֶּאֱמוּנָה וְהַשְׁקֵט, אַשְׁרֵיכֶם וְשׁוֹב
לָכֶם בָּזֶה וּבָבָא! יִשַּׂם ד' יִתְבָּרֵךְ חֶלְקֵנוּ עִמָּכֶם, אָמֵן.

— הִתְאַפֵּק לֹא אוּכַל לְדַבֵּר נֶגְדָּהּ נָא לְבַל עֲשֵׂה: הֲאֻמָּנָם לֹא
תִּרְאוּ אֲצִבַּע־אֱלֹהִים? אַרְבַּע עֶשְׂרֵה מוֹשָׁבוֹת נוֹסְדוּ בְּמֶשֶׁךְ זְמַן
קָצֵר וְהֵמָּה עוֹבְדִים כִּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים נְפָשׁ כַּאֲמֹרֵנוּ. הַאִם אֶפְשָׁר
לְהַכְחִישׁ עוֹד כִּי עַד הַמַּעֲרָבִי—הַנָּדִיב מִצְּרָפַת—עֲדוּת הוּא שֶׁהַשְׁכִּינָה
שׁוֹרָה בְּיִשְׂרָאֵל?

— אַתֶּם, נִכְבָּדַי עַשׁ! הִתְאַמְּצוּ לְהַגִּיהַּ כָּל אֶחָד מִכֶּם אֶצֶן

הַבְּנִין אַרְצֵנוּ. כָּל אֶחָד הָאוֹהֵב שַׁעֲרֵי צִיּוֹן וִירוּשָׁלַיִם בֶּאֱמֶת לֹא יִסְתַּפֵּק בְּמַחֲשָׁבָה בִּלְבַד כִּי אִם יַעֲשֶׂה וְיִפְעַל בְּגוּפוֹ וּבְמָמוֹנוֹ. אָז יַצְלִיחַ ד׳ אֶת כָּל מַעֲלִינוּ, הָאָרֶץ הַחֲרֵבָה תִּהְפַּךְ לְגַן ד׳ וְהָעִיר הַגְּזוּזָה תִּהְיֶה לִתְפָאֶרֶת, אָמֵן.

בְּשָׁנַת תרנ״א נוֹדַע בְּרַבִּים כִּי הַבָּרוֹן הַיָּרֵשׁ אוֹמֵר לְיַסֵּד מוֹשָׁבוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאַרְגֶּנְטִינָה. וַיִּשַּׁע הָרַב מוֹהִלֵּיבֶר לְאַרְצוֹת הַמַּעֲרָב לְעוֹרֵר אֶת גְּדוֹלֵי אַחֵינוּ כִּי הֵם יְחַאֲמְצוּ לְהַטּוֹת אֶת לֵב הַנָּדִיב הַזֶּה לְצִיּוֹן. הַנָּדִיב לֹא שָׂמָה לִקְרִיאָתוֹ שֶׁל הָרַב, וְאָז הֶחֱלִיט רַבִּי שְׁמוּאֵל לַעֲבֹד עֲבוֹדַת־הַעֲמוּלָה רָחָבָה בְּכָל הָעָם.

בְּשָׁנַת תרנ״ב נִקְרְאָה אֲסֵפַת "חוֹבְבֵי־צִיּוֹן" בָּעִיר הְרוּזְנִיק וְשָׁם הֶחְלַט לְיַסֵּד בֵּרָכָז רוּחָנִי אֲשֶׁר יְנַהֵל אֶת הַפְּעֻמּוֹלָה בְּתוֹךְ הַתְּנוּעָה הַתּוֹרָנִית. מְקוֹמוֹ שֶׁל הַמֶּרְכָּז הָרוּחָנִי, שֶׁנִּקְרָא נוֹטָרִיקִין בְּשֵׁם "מִזְרָחִי", נִקְבַּע בְּעִיר בְּיָאלִיסְטוֹק תַּחַת הַנְהָגָתוֹ שֶׁל הָרַב מוֹהִלֵּיבֶר.

כֵּן הֶחְלַט בָּאֲסֵפָה הַהִיא לִנְטֹעַ בָּאָרֶץ "גַּן אֶת־רוֹגִים" אֲשֶׁר יְנַפֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֶתְרוֹגֵי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל.

בְּיוֹם כ״ז נִיסָן תרנ״ד מָלְאוּ לְרַבִּי שְׁמוּאֵל מוֹהִלֵּיבֶר שִׁבְעִים שָׁנָה וְחוֹבְבֵי־צִיּוֹן בְּכָל הָאֲרָצוֹת הֶחֱלִישׁוּ לָחֹג אֶת "חַג־הַשִּׁבְעִים" בְּפְאֵר וְהָדָר. גַּן הֶחֱלִישׁוּ כִּי גַּן־הָאֶתְרוֹגִים שֶׁאָמְרוּ לִנְטֹעַ בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל יִקָּרֵא עַל שֵׁם חַתַּן־הַיּוֹבֵל "גַּן־שְׁמוּאֵל". הוּא "גַּן־שְׁמוּאֵל" שֶׁעַל יַד חֲדֵרָה, שֶׁ"הַמִּזְרָחִי" בְּיָאלִיסְטוֹק הוֹצִיא עָלָיו כְּאַרְבָּעִים אֶלֶף פְּרַנְק וְשִׁבְּחָן הָאַחֲרוֹן עָבַר לִרְשׁוּת הַקֶּרֶן הַקַּיֶּמֶת.

גָּדוֹל מְאֹד הָיָה "חַג הַשִּׁבְעִים". אוֹרְחִים וְצִירִים רַבִּים בָּאוּ מֵקָרוֹב וּמֵרָחוֹק לְבָרֵךְ אֶת חַתַּן־הַיּוֹבֵל וּלְהַפְגִּישׁ לוֹ רִגְשֵׁי אַהֲבָה וְיֹקֶר.

גַּם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הִיתָה הַחַג הַזֶּה בִּכְבוֹד וְהָדָר, בְּמוֹשָׁבוֹת נֶעֱרְכוּ חֲגִיגוֹת נֶהְדָּרוֹת. בְּרְחוֹבוֹת וּבְעֶקְרוֹן הִתְאַסְּפוּ הָאִכָּרִים בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת וְאָמְרוּ מִזְמוֹרֵי תְהִלִּים לִכְבוֹד הַיּוֹם וּמְכֻתְּבֵי־בְּרָכָה חַמִּים נִשְׁלְחוּ לַחֲתַן־הַיּוֹבֵל.

מִיּוֹם שֶׁנּוֹסַד הַמִּזְרָחִי נָדְלָה מְאֹד עֲבוֹדָתוֹ שֶׁל רַבִּי שְׁמוּאֵל מוֹהִלִיבֶר. מֵאוֹת מִכְתָּבִים נִשְׁלְחוּ מִמֶּנּוּ בְּכָל שָׁבוּעַ לְכָל הָאַרְצוֹת לְזָרְזוֹ וּלְעוֹדְדוֹ לַעֲבוֹדַת־הַיִּשּׁוּב.

בְּקִיץ תרנ"ו מֵת הַפָּרוֹן הִירְש וּמִנְהֲלֵי הַחֶבְרָה יק"א נֶאֶסְפוּ לְהִתְיַעֵץ בִּדְבַר עֲזִבוֹנוֹ. הָרַב מוֹהִלִיבֶר הִשְׁפִּיעַ מֵהֶדֶשׁ לְהַשְׁפִּיעַ עַל הַנְּהָלַת יק"א כִּי פִּתְחִיל לַעֲבֹד עֲבוֹדַת בְּנֵין־אֶרֶצְנוּ. הוּא אָמְנָם לֹא הִשִּׂיג אֶת חֶפְצוֹ, כִּי רַק מֵאָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף פְּרַנְק נִקְצְבוּ אָז לַמּוֹשָׁבוֹת בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל־אֲבָל גַּם צַעַד רִאשׁוֹן זֶה שֶׁל יק"א בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נַעֲשָׂה בְּהַשְׁפָּעָתוֹ שֶׁל הָרַב מוֹהִלִיבֶר.

כְּשֶׁהוֹפִיעַ הָרְצְל הָיָה רַבִּי שְׁמוּאֵל מוֹהִלִיבֶר מִן הָרִאשׁוֹנִים אֲשֶׁר שָׂמְחוּ לִקְרָאתוֹ וְנִסְפְּחוּ לְמַחֲנֵהוּ. בְּמִכְתָּבָיו הָרַבִּים חָזַק אֶת יְדֵי הָרְצְל וְהִרְבָּה עֹז לוֹ בְּהַנְהָגַת הַקּוֹנְגְּרֶס הָרִאשׁוֹן, מִפְּנֵי זְקֻנּוֹתוֹ וְחֻלְשָׁתוֹ לֹא יָכֹל הָרַב לָבוֹא אֶל הַקּוֹנְגְּרֶס אַךְ מִכְתָּבוֹ שֶׁשָּׁלַח שָׁמָּה עָשָׂה רֹשֶׁם גָּדוֹל מְאֹד.

כָּל בְּנֵי צִיּוֹן–כּוֹתֵב הוּא בְּמִכְתָּב הַזֶּה–צְרִיכִים לַעֲשׂת וּלְהַאֲמִין אֱמוּנָה שְׁלֵמָה כִּי יְשׁוּב־הָאָרֶץ, ז. א. קְנִיַּת אַדָּמָה, בִּנְיַן־בָּתִּים, נְטִיעַת־פַּרְדֵּסִים וְזֶרַע־שָׂדוֹת הִיא אַחַת הַסְּגֻלּוֹת הַיּוֹתֵר גְּדוֹלוֹת בְּתוֹרָתֵנוּ.

– – –יְסוֹד חִבַּת צִיּוֹן הוּא לְנַצֵּחַ אֶת הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ מִנַּ"שָׂה לָנ מִהוֹר הוֹר בְּלִי בָּל בָּרְעוֹן וְתוֹסֶפֶת. – תּוֹרָתֵנוּ שֶׁהִיא מְקוֹר חַיֵּינוּ צְרִיכָה לִהְיוֹת יְסוֹד תְּחִיָּתֵנוּ בְּאֶרֶץ אֲבוֹתֵינוּ.

הַקּוֹנְגְּרֶס הָרִאשׁוֹן הִפִּיר אֶת עֵרְפּוֹ שֶׁל רַבִּי שְׁמוּאֵל

מוֹהִלִיבֶר וְהֶחֱלִיט לִבְחוֹר בּוֹ לִהְיוֹת אֶחָד מֵאַרְבַּעַת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הֻפְקְדוּ לְנַהֵל אֶת הָעֲבוֹדָה הַצִּיּוֹנִית בְּרוּסְיָה. וְשָׁלַח בָּא אֵלָיו מֵאֵת הֶרְצֶל לְבַקְּשׁוֹ כִּי יְקַבֵּל עָלָיו אֶת הָעֲבוֹדָה הַזֹּאת. הָרַב מוֹהִלִיבֶר הָיָה חוֹלֶה מְאֹד, וְהָרוֹפְאִים הִטִּילוּ עָלָיו מְנוּחָה שְׁלֵמָה, אַךְ הוּא קִבֵּל עָלָיו אֶת הָעֲבוֹדָה הַזֹּאת בְּאָמְרוֹ: "גַּם שְׁאֵרִית פְּחָזַי וְרִגְעֵי־חַיַּי לְעַמִּי וּלְאַרְצִי הֵם".

כְּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה לִפְנֵי פְּטִירָתוֹ עָסַק עוֹד הָרַב מוֹהִלִיבֶר בְּעֲבוֹדַת יְשׁוּב אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל — —

בְּיוֹם ה', בַּשָּׁעָה הָרְבִיעִית בַּבֹּקֶר, י"ט סִיוָן תִּרְנַח שָׁבָה רוּחוֹ אֶל הָאֱלֹהִים.

מֵאָז עָבְרוּ עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנִים. הַיִּשּׁוּב בָּאָרֶץ גָּדַל וְרָחַב. הַמֶּמְשָׁלוֹת הָאֲדִירוֹת הוֹדוּ וְהֵעִירוּ כִּי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הִיא אַרְצוֹ שֶׁל עַם יִשְׂרָאֵל וּתְעוּדָה נֶמְחֶרֶת לְבְרִיטַנְיָה הַגְּדוֹלָה לִבְנוֹת אֶת "בֵּיתֵנוּ הַלְאוּמִי" בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

הַסַּמְדְּרוּת הַמִּזְרָחִי תִּזְכֹּר אֶת מְיַסְּדָהּ הַגָּדוֹל, אֶחָד מִבּוֹנֵי הַיִּשּׁוּב, וְתֶחֱלַשׁ לַעֲרֹךְ בְּיוֹם פְּטִירָתוֹ אֲסֵפוֹת־אַזְכָּרָה בְּכָל קְהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל.

בֵּן הֶחְלִיטָה הַסַּמְדְּרוּת הַמִּזְרָחִי לְיַסֵּד עַל שְׁמוֹ שֶׁל הָרַב שְׁמוּאֵל מוֹהִלִיבֶר הוֹצָאַת סְפָרִים בְּרוּחַ הַתְּחִיָּה הָרוּחָנִית־הַלְאֻמִּית לִבְנֵי הַנְּעוּרִים, אֲשֶׁר תִּקָּרֵא בְּשֵׁם "קֻפַּת סֵפֶר־שְׁמוּאֵל".

הרב שמואל מוהליבר ומזכרת בתיה

הרב שמואל מוהליבר נפטר בי"ט בסיון ה'תרנ"ח (1898) ונקבר בביאליסטוק ועל קברו הוקם "אוהל" אשר נותץ במהלך השואה.
בחודש כסלו שנת ה'תשנ"ב (1991) הועלו עצמותיו לארץ ישראל ונטמנו במזכרת בתיה ועל קברו הוקם "אוהל" בדומה ל"אוהל" שהיה בביאליסטוק.
בעקבות העלאת עצמותיו נפתחה "המדרשה למורשת הציונות" הפועלת מטעם ובפיקוח משרד החינוך. המדרשה יזמה את פתיחתו של מוזיאון הרב מוהליבר.

בול הרב מוהליבר. ברקע: מתיישביה הראשונים של מזכרת בתיה
בשובל: משתתפי ועידת קאטוביץ' שהתכנסה בשנת ה'תרמ"ה (1884)
הרב מוהליבר ששימש כנשיא הועידה, יושב רביעי משמאל

חניכי השומר הדתי בביאליסטוק ה'תרפ"ט (1929) על רקע אוהל הרב מוהליבר

TM804775 באדיבות מחלקת הארכיונים, הספרייה הלאומית, ירושלים

חניכי המחזור הראשון של סניף בני־עקיבא מזכרת בתיה

על רקע אוהל הרב מוהליבר בבית העלמין במושבה, כסלו ה'תשנ"ה

מוזיאון הרב מוהליבר במזכרת בתיה

עריכה גרפית: סטודיו אפרת בירה, מזכרת בתיה

יצא לאור

ספר־שמואל

זכרון להרב **שמואל מוהליבר**

במלאת **עשרים וחמש שנים** לפטירתו

עורך בירתי הרב יהודה ליב הכהן פישמן

הוצאת **הסתדרות המזרחי**

התכן:

לתקופת העשרים וחמש . . . . הרב מאיר ברלין.
תולדות רבי שמואל . . . . . הרב י. ל. הכהן פישמן.
אגרות־ציון . . . . . יצחק ריבקינד.
גדול ונבור . . . . . הרב א. יצחק הכהן קוק.
שלש פגישות . . . . . מ. אוסישקין.
הרהורים ליום הזכרון . . . . . פרופיסור חיים פיק.
דעותיו והשקפותיו של רבי שמואל . . ד"ר יוסף טוהליבר
הרב העסקן (זכרונות) . . . . . מרדכי בן־הלל הכהן
ראשון־לציון . . . . . ש. טשרנוביץ.
זכרונות . . . . . י. ל. עפיל.
רשימה ביבליוגרפית . . . . . זפרין.
קול קורא . . . . . מאת מרכז המזרחי העולמי
קונטרס דברי שמואל (שו"ת וחדושים בסמני דפוס מיוחדים)
הגאון רבי שמואל טוהליבר.
תמונות: א) רבי שמואל טוהליבר; ב) האספה הראשונה של חובבי ציון באודיסה

נדפס בהדור רב ועל ניר משובח

מחירו בכריכה יפה: 10 שילינג בלי־כריכה: 8 שילינג. לאגודות מזרחיות הנחה רבתה. כל ההכנסה מוקדשת לקופת ספר שמואל.

להשיגו: במרכז העולמי של המזרחי עפ"י הכתבת:
Mizrachi Central Bureau Jerusalem P.O.B. 470